

Тема: ПОВОЄННА ВІДБУДОВА І РОЗВИТОК УКРАЇНИ (1945 – початок 1953 року)

1. Україна на початку відбудови

1945 – початок 1953 р. – особливий період новітньої історії України. Об'єднаний у межах СРСР український народ у ці роки відродив народне господарство і в складних умовах тоталітарного режиму досяг поступу в усіх сферах економічного і соціально-культурного життя.

На події 1945 – початок 1953 р. в Україні безпосередній вплив мала Друга світова війна. Від доби руїни другої половини XVII ст. український народ не зазнавав таких величезних втрат, ніколи в Україні не було стільки сиріт, удів, інвалідів, ніколи вона не зазнавала такої тотальної розрухи економіки, руйнації основ людського існування.

Але війна не зламала, не деморалізувала українців. В середовищі тих, хто залишився живим, хто пройшов через жахи війни, через окупацію, партизанську боротьбу чи підпілля і повернувся до мирного життя з почуттям «радіості зі сльозами в очах» стали поширюватися нові настрої: зникав страх перед тоталітарним режимом, відроджувалося розтопане почуття громадянської і національної самосвідомості, наростало прагнення до змін. Розвіювалися міфи сталінської пропаганди, з допомогою якої влада тримала населення під своїм контролем.

2. Завершення об'єднання України

Ці процеси відбувалися в умовах важливих змін на повоєнній політичній карті Європи, внаслідок яких уперше за багато століть усі українські землі були об'єднані в межах однієї держави – Радянського Союзу. Кордони між різними регіонами України зникли. Це стало результатом домовленостей СРСР зі своїми союзниками по антигітлерівській коаліції. Звичайно, сталінський режим переслідував власні цілі, пов'язані з поширенням свого впливу в Європі, нав'язування її народам власної моделі розвитку. Але мимохідь вирішувалось одне з найважливіших історичних завдань українського народу – його об'єднання.

Жителі Сходу, Подніпров'я, Півдня і Правобережжя, з одного боку, і Галичини, Закарпаття, Буковини – з іншого, почали інтенсивніше спілкуватися між собою, обмінюватись життєвим досвідом, культурними здобутками. Розширилися можливості їхнього взаємного зближення, усвідомлення спільності історичної долі й необхідності єдності дій в ім'я досягнення кращого життя. Імперський характер Радянського Союзу, відсутність реального суверенітету України стримували і спотворювали ці прогресивні процеси, але зупинити їх були неспроможні.

3. Радянізація Західної України

Закріпивши за собою Західну Україну в міжнародно-правових актах, Радянський Союз деякий час не міг встановити над нею свій фактичний контроль. Тут палахкотіло полум'я національно-визвольної боротьби. Її своєрідність полягала в тому, що національні сили не мали підтримки з-за кордону і змушені були спиратися виключно на допомогу і ресурси місцевого населення, серед якого користувалися широкою підтримкою. Для придушення національного Опору радянський режим мав величезні сили й ресурси. Це, врешті-решт, і визначило результат боротьби. Наприкінці 40-х років збройний опір західноукраїнського населення значно послабився, хоча він тривав і в наступні роки. Окремі вогнища опору існували до середини 50-х рр..

За таких умов відбувалася радянізація Західної України. Її суть полягала в уніфікації соціально-економічного, політичного, культурного та усіх інших сторін життя краю у відповідності з нормами, виробленими радянським режимом у Наддніпрянській Україні та інших регіонах Радянського Союзу. В ході радянізації відбулася примусова колективізація

села. Всі галузі народного господарства Західної України, освіта, наука, партійні, радянські, комсомольські, правоохоронні й репресивні органи мали у своєму складі відряджених зі східних республік УРСР спеціалістів, а «ворожі», чи «сумнівні» елементи депортувалися в східні райони Радянського Союзу.

4. Відбудова народного господарства

У повоєнне десятиліття головні зусилля населення України концентрувалися у сфері промисловості. Згідно з офіційними даними, повоєнна п'ятирічка була виконана достроково, а промислове виробництво 1950 р. зросло у порівнянні з 1940 р. на 15%. При цьому відновлювалися не лише довоєнні потужності, а й довоєнна структура виробництва з абсолютним домінуванням важкої промисловості, переважанням традиційних, часто застарілих технологій і видів продукції.

Промислові потужності концентрувалися у східних районах України – на Донбасі, Подніпров'ї, у деяких великих містах Півдня, де ще з довоєнних часів існували великі індустріальні комплекси. Досить швидко розвивалася промисловість у західних областях, але вони все ще залишалися найбільш відсталими регіонами України.

Як і в довоєнні роки, сільське господарство України було другорядною галуззю, за рахунок якої фактично розвивалася промисловість. Обмін між містом і селом був нееквівалентним, обов'язкові поставки державі поглинали майже весь урожай, оплата праці, особливо в колгоспах, а також у радгоспах, була мізерною, підсобне господарство селян обкладалося непосильними податками. Обов'язкові поставки не були припинені навіть у 1946–1947 рр., коли внаслідок несприятливих погодних умов урожай на більшій частині території України був украй низьким. Вкотре радянська держава залишила селян напризволяще. Близько мільйона жителів України померло в голодну зиму 1946/47 р., більше трьох мільйонів хворіли на дистрофію та анемію.

Відновивши роботу народногосподарського комплексу, режим не міг вирішити життєво важливе для величезної більшості населення України питання: забезпечити гідний людині рівень життя. Соціально-культурній сфері не приділялася належна увага. Як і в довоєнні роки, конкретна людина з її повсякденними потребами залишалася поза увагою влади.

5. Ідеологічний контрнаступ сталінського режиму

Відновивши контроль над Україною, партійно-радянська верхівка розгорнула морально-психологічну війну проти будь-яких проявів інтелектуального життя, настроїв і думок, несумісних з тодішніми ідеологічними догмами. Було поставлене завдання ліквідувати ідеологічні наслідки участі українського народу в Другій світовій війні, знищити будь-які прояви вільнодумства, критичного ставлення до існуючого режиму, його політики. Виконанню цього завдання були підпорядковані засоби масової інформації, школа, вся культурно-освітня сфера.

Відродження і розвиток культурного життя в Україні в другій половині 40-х – першій половині 50-х років відбувалося під всеосяжним, тотальним контролем владних структур, особливо центральних, союзних. Повоєнні роки відзначені новою кампанією ідеологічних «проробок» діячів культури й мистецтва, звинувачення їх в українському буржуазному націоналізмі, космополітизмі, антирадянській діяльності та інших відхилень від заданого «верхами» ідеологічного курсу. Українцям вкотре нагадали, що вони живуть у державі, абсолютно не зацікавленій у розвитку їхньої національної культури. Життя знову й знову переконувало, що без ліквідації імперії, без здобуття реального суверенітету гармонійний економічний, соціальний і культурний розвиток України неможливий.